

Osmanly köşgünde parahor aýalyň ummasyz uly baýlygy: Şekerpara hatyn

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Osmanly köşgünde parahor aýalyň ummasyz uly baýlygy: Şekerpara hatyn
OSMANLY KÖŞGÜNDE PARAHOR AÝALYŇ UMMASYZ ULY BAÝLYGY:
ŞEKERPARA HATYN

Osmanlynyň garaňky döwürleriniň biri bolan Soltan Ybraýym döwrüniň iň syrly ýüzlerinden Şekerpara hatyn patyşa bilen açan dostlugy arkaly ummasyz uly baýlyk toplapdy.

Soltan Ybraýym agasy Myrat IV-den soň tagta geçipdi. Akyl-huşy ýerinde bolmandygy üçin oňa «Däli patyşa» diýilipdir.

Kösem soltanyň hökmürowanlyk sürmäge bolan höwesi we agasynyň kakabaş häsiýeti Soltan Ybraýymyň nerwisini bulaşdyryp taşlapdy.

Daş-töwereginiň beýemçilik etmegi bilen osmanly köşgi pyssy-pyjurlygyň öýjüğine öwrülipdi.

Ýeri gelende şuny aýdyp geçmek gerek: Safranboluly Jynçy Hüseyin atly bir kezzap Goşunyň baş kazylgyna çenli göterilip, adalaty üpjün etmeli kazylaryň ornuny puluny berene satýardy.

Patyşa işini oňarýan häkimleri, döwlet işgärlerini ýa-da ölüm jezasyna buýurýardy ýa-da ýurduň iň çet künjegine ugradyp, pes wezipä belleýärdi.

Warwari Aly paşa şeýle eden-etdilige we gäbazan hökümete garşy Siwasdan goşuny bilen çykyp, Stambuly eýelemekçi boldy. Warwarini diňe güýç birikdiren häkimleriniň eden dönükligi togtadyp bildi.

Elbetde, Soltan Ybraýymyň eden gowy işleri-de bardy. Meselem, häzir Emirgana ady dakylan Emirgun Ýusup paşany tagta çykan badyna ölüm jezasyna buýurmagy diýseň ýerlikli permandy.

Dördünji Myrat

Sanardan kân erbet hüý-häsiýeti bilen Stambulda ýakasyny tanadan Ýusup paşa Myrat IV-ni arak-şeraba öwrenişdirip, her dürli keypi-sapalar, meýlisler bilen soltanyň at-abraýyny ýedi gat ýeriň teýine sokupdy.

Ýusup paşa Myrat IV aradan çykansoň ýurdy Eýrana gaçyp gitjek bolanda saklanyp öldürilipdi.

Soltan Ybraýymyň döwründe halanmaýanlar diňe Kösem soltandyr Jynçy Hüseyin ependiden ybarat däldi.

Şekerpara hatyn atly ýene bir haseki (gyrnaklaryň arasyndan patyşa üçin saýlanylyp alynýan zenan) bardy. Onuň para-peşgeş arkaly toplan baýlygy Jynçy Hüseyiniň baýlygy bilen bäsleşýärdi.

• **Eýupsoltanyň kümmet hekayasy**

Stambul-Eýupsoltana gidip görenler bilýändirler, ol ýerde «Şekerpara hatyn» kümmedi bar.

Kümmet öwrenilende bolsa içerden hiç hili gubur çykmandyr, çünki kümmedi gurduran Şekerpara hatynyň bu ýerde jaýlanmandyr.

Geliň, sebäbini bilelikde öwreneliň.

«Şekerpara hatyn» kümmedi

Şekerpara hatyn köşge çerkez gyrnagy bolup gelipdi. Onuň hakyky ady Zöhre Şasuar hatyn eken.

Köşge aralaşan wagty 1640-42-nji ýyllar bolandygy dürli çeşmelere agzalýar.

Oňa «Şekerpara» adyny bolsa Soltan Ybraýym dakypdyr.

Şekerpara hernäçe üzümi suwy ýaly gyz bolup görünýänem bolsa, aslyýetinde bir ýañagy gyşykdy. Oňa «ýakymly, hoşsurat» manysyny bermek üçin şeýle at dakylan bolmaly.

Şekerpara hatynyň köşkde Kösem soltanyň täliminden geçendigini aýtsa bolar. Şonuň üçinem ol syýasy meselelerde aýallaryň nädende güýji öz tarapyna çekip biljekdigini we pozisiýasyny berkidip boljakdygyny hakyky ussadyndan öwrenipdi.

Käbir çeşmeler onuň agramynyň 150 kg bolandygyny aýtsalaram, muny tassyklap biljek düýpli çeşmä ýa-da maglumata gabat gelip bilmedik.

Megerem köp kişi Şiwekär soltan bilen Şekerpara sltany bulaşdyrýan bolmaly.

Şekerpara hatyny köşkde güýçlendirenem Soltan Ybraýym bilen gatnaşygyndan zyýada oňa owadan gyrnaklary tapyp berýändigidi.

Soltan Ybraýym

Şekerpara Stambul hammamlaryna aýlanyp, soltana mynasyp gyrnaklary gözläp tapardy.

Elbetde, şu ýerde gündogar haremhanasy göz öňüňize gelmesin, çünki Osmanogly dinastiýasyna gys sagly mirasdüşer gerekdi we Soltan Ybraýymyňam akyl-huşy ýerinde däl. Şonuň üçinem ogul perzent döwletiň derwaýys meselesine öwrülipdi.

Şekerparanyň 1647-nji ýylda Gara Musa paşa durmuşa çykmagy onuň güýjüne güýç goşanam bolsa, güýjüniň esasy gözbaşy Soltan Ybraýymyň nedimesi (ýoldaşy) we syrdaşy bolmagyndan gaýdýardy. Bu güýç soňabaka köşge işi düşen birnäçe döwlet işgärinden para alyp, mesele çözmäge başlapdy.

Şekerparanyň iň uly ýalňyşlygy gözden düşendir öýdüp Kösem soltan bilen bassaşlyga girmegidi.

Şu meselede iki çaklama bar: birinjisi we gowşak hasaplanýan çaklamada Şekerparanyň Kösem soltany horlandygy aýdylýar, beýle zat mümkin däl.

Ikinji çaklama bolsa, Şekerparanyň Kösem soltany ýok saýyp äsgermezligi, netijede köşkde Şekerparanyň Kösemden almytyny almagydyr.

Netijede bu bassaşlygyň soňy Şekerparanyň sürgün edilmegine sebäp bolýar.

Köseme soltan

Şekerparanyň sürgün edilmegi we soňunda onuň orta çykan baýlygyny Naimanyň agzyndan eşdeliň, Naima hem Kösem soltanyň Şekerparanyň burnundan ikli gan getirendigini aýdýar:

«Jumadel-ulanyň üçünji hamis günü (iýul, 1648) musabihelerden Şekerpara hatyn birnäçe işde ady geçýär. Ol golastyndaky adamlaryň arada durmagynda para alyp, hetdinden aşandygy üçin beýleki musabiheler bilen tersleşendigi, mesele boýunça Walyda Soltanyň ony gamçylap jezalandyrandygy eşidilýär. Ýagdaý patyşanyň gulagyna ýetip, şol günüň özünde ýaşayan ýerinden alynýar we Sakyz adasyna sürgün edilýär.

Köplenç ýagdaýda onuň bilen gürrüň etmek üçin Şekerparanyň köşgüne barýan Halapdan mazul Hasan paşanyň aýaly Ebe gyzy Hamyda hatyn hem şol wagt onuň ýanynda bolansoň, onuňam sürgüne ýollanmagy buýrulýar. Emma Hamyda hatynyň bir akylly gyrnagy «Hamyda hatyn men» diýip, özüniň gaýyga mündürilmegini gazanýar. Şeýdip Hamyda hatyn-a halas bolupdyr, gyrnak hem bu hereketi arkaly tanalydyr.

Şekerparanyň emläginiň muzdasyz alynmagy buýrulýar. Onuň ýakyn adamlaryndan Sebzeçi Süleýman we Däde atly iki kişiden soralyar. Şu iki adam Şekerparanyň güýjünden we meşhurlygyndan peýdapanyp baýapdylar we döwrüniň Karunyňa öwrülipdiler. Walyda Soltanyň gurduran kompleksindäki bir otagda 16 sandyk doly jowahyr, altyn-kümüş bolupdyr. Sandyklaryň açaryny Sebzeçi tabşyrypdyr we sandyklar patyşanyň önüne getirilipdir. Hemmesi Şekerparanyň möhüri bilen açylanda her bir agzyna-burnuna çenli jowahyrdyr merjen bilen doludygy, şeýle-de altyn, rival we gymmatbahaly hindi antikwarlarynyň we başga-da gymmatbahaly sowgatlaryň bardygyny gören patyşa: «Haý, kapyra! Maňa agşam çörek almaga pulum ýok diýip ant içerdi, gör bak, nämeleri çykdy, hemmesi meň zadym!» diýip gygyrýar.

Oturan ýeri barlananda birgiden zatlar we dürli ýüpeklerden edilen 200 ýorgan tapylýar. Başga-da köp sanly gymmatbaha zatlary bilen 250 kase nagt pul çykýar. Birküç günden soň Şekerpara kethudasy Sebzeçi diýilýän Ysmanakçybaşy giýewi Ybraýym Çelebiniň boýny oňrulyp Aksaraý bazaryna zyňylýar. Süleýmandyr Däde bolsa gije bogulyp öldürilýär.

Şekerpara hatyny Goçbegogly Pälwan Ahmet aga atly oturdaşy bilen Ibrime sürgün edýärler. Ol gerek-ýarak zadyny Goçbegogluna aýdýar, ol oňa 600 akça berýär, hatyn minnetdarlygyny bildirmek üçin pälwanyň syýyny öpýär, muňa onuň ikisi-de bozulyp aglaýar. Olar Müsür serhedine ýetenlerinde Haýdar Agazada Mämmet paşa gabat gelýär, olam 300 altyn, Müsürde häkim Kiçi Emir paşa 500 teňňe sowalga pul berip, mübaşiri (oturdaşy) Ibrime äkidip gelýär».

Şeýlekin dereje ummasyz baýlygy bolan Şekerpara hatyn sürgün edilipdir, onuň äri Gara Musa paşa-da Ýedikule zyndanynda öldürilipdir.

Ibrim galasyna sürgün edilen Şekerpara hatyn Müsür-Efiopiýa araçäginde ýerleşen bir ýerde ömrüniň ahyryny dilegçilik edip ötüripdir.

Uly umyt-arzuwlar bilen gurduran Eýupsoltandaky kümmedini bolsa Abdyrahman aga atly biri satyn alypdyr.

Şular ýaly sebäp bilenem Eýupsoltandaky «Şekerpara hatyn» kümmedinde Şekerpara hatyn ýatanok.

Osmanlynyň garaňky döwürleriniň biri bolan Soltan Ybraýym döwrüniň iň syrly ýüzlerinden Şekerpara hatyn patyşa bilen açan dostlugy arkaly ummasyz uly baýlyk toplapdy.

Hatda Naimada aýdylýan Soltan Ybraýymyň «Haý, kapyr-a! Maňa agşam çörek almaga pulum ýok diýip ant içerdi, gör bak, nämeleri çykdy, hemmesi meň zadym!» diýen sözlerindenem düşünişimiz ýaly, hut patyşanyň özüni-de aldamagy endige öwrüpdür, ýöne onuň baýlygynyň düýp çeşmesi para-peşgeş hasaplanypdyr.

Mehmet MAZLUM ÇELİK.
celikmehmedmazlum@gmail.com

Ýekşenbe, 26.02.2023 ý. Taryhy makalalar